

JEZIKOVNE SPRETNOSTI MADŽARSKE MANJŠINE V SLOVENIJI

Oddelek za madžarski jezik in književnost Filozofske fakultete Univerze v Mariboru od marca 2011 sodeluje kot partner – z raziskovanjem madžarskega jezika in njegovih govorcev v Sloveniji – v mednarodnem projektu ELDIA (*European Language Diversity for All/Evropska jezikovna raznolikost za vse*). Mariborska projektna skupina raziskuje jezikovni položaj madžarsko govoreče skupnosti v Sloveniji z različnih vidikov, ki so bili določeni v okviru projekta. Prispevek sestoji iz dveh delov. V prvem, krajšem delu predstavljam interdisciplinarni projekt ELDIA, cilje projekta, obravnavane jezike in nove pristope. V drugem delu analiziram prve pridobljene podatke iz obsežnega korpusa, ki smo ga pridobili z zbiranjem podatkov preko anketiranja in intervjuvanja pripadnikov madžarsko govoreče skupnosti v Sloveniji in pripadnikov večinskega prebivalstva Slovenije. Po predstavitvi osnovnih demografskih podatkov o anketiranih osebah analiziram štiri temeljne jezikovne spretnosti anketirancev v obeh skupinah. Raven določene jezikovne spretnosti za posamezni jezik (materni jezik, drugi jezik, tuji jeziki, materni jezik avtohtonih manjšin v Sloveniji) so anketiranci označili na podlagi samoocenjevanja na petstopenjski lestvici. Analiza rezultatov po jezikih in glede posamezne govorne skupnosti kaže tendence, ki v času ekonomske in socialne globalizacije v večjezičnem in multikulturnem svetu določajo rabo jezikov na najrazličnejših jezikovnih prizoriščih.

Ključne besede: madžarski jezik, Prekmurje, ELDIA, dvojezičnost, večjezičnost, jezikovne spretnosti

1 Kontekst

Jezikoslovci Oddelka za madžarski jezik in književnost Filozofske fakultete Univerze v Mariboru od marca 2010 sodelujemo v mednarodnem raziskovalnem projektu ELDIA kot projektni partnerji. V vlogi koordinatorke raziskovalne skupine v pričujočem prispevku predstavljam dvoje: najprej predstavljam cilje, metode in nove načine pristopa projekta k problemu, uporabnost rezultatov

projekta in njihovo koristnost pri ugotavljanju vitalnosti jezikov; sledi analitični del študije s sociolingvistično predstavitvijo nekaterih parametrov empiričnega gradiva, zbranega v Sloveniji med pripadniki madžarske manjšine in pripadniki večinskega naroda. Poudarek je na osnovnih podatkih anketnih vprašalnikov, sestavljenih posebej za madžarsko manjšino in posebej za slovensko večino, ter na analizi samoocenjevanja anketiranih glede štirih jezikovnih spretnosti prvega jezika, drugih jezikov in jezikov drugih. Trenutno aktualne segmente jezikovnega stanja ponazarjata opisna in kontrastivna analiza rezultatov, ki ju poleg »verbalne predstavitve« dopolnjujejo grafi in preglednice.

2 Interdisciplinarni raziskovalni projekt ELDIA

2.1

ELDIA (*European Language Diversity for All/Evropska jezikovna raznolikost za vse*) je interdisciplinarni raziskovalni projekt 7. okvirnega programa EU. V njem sodelujejo jezikoslovci, pravniki, statistiki, sociologi (izkušeni mentorji in mladi raziskovalci, večinoma študenti doktorskega študija) osmih raziskovalnih in izobraževalnih ustanov šestih držav, ki si prizadevajo usklajeno in po enotnih načelih raziskovati večjezičnost, vehikularne (sporazumevalne) jezike, razsežnosti evropske jezikovne raznolikosti ob težnji, da ponovno oživijo dane, v mnogih primerih ogrožene manjšinske jezike oz. jezikovne različice in študije le-teh. (Projektno področje 8.5.2. Evropska raznolikost in skupnosti – SSH-2009-5.2.1. Vehikularni jeziki v Evropi v času globalizacije: zgodovina, politika, praksa. Proračun 2.669.266 evrov.) Cilj projekta je z večdisciplinarnim pristopom in izoblikovanjem interdisciplinarnе mreže sodelovanja specialistov različnih znanstvenih področij prispevati k boljšemu razumevanju teorije in prakse večjezičnosti oz. k ponazoritvi njenega učinka v večjezičnem, spreminjajočem se evropskem kontekstu. Pomembna naloga projekta sta ugotavljanje pomanjkljivosti in nesorazmerij na področju trenutne jezikovne politike in izgradnja realne, trajnostne jezikovne politike. Konkretni rezultat projekta (končni izdelek, uporaben v širših razsežnostih) je t. i. EuLaViBar (*European Language Vitality Barometer/Barometer vitalnosti evropskih jezikov*), orodje za merjenje jezikovnega položaja v večjezičnosti in evropske jezikovne raznolikosti z modelom testiranja, opisa in vnaprejšnjega predvidevanja. Na ta način želi projekt aktivno prispevati k uresničevanju trajnostne politike evropske jezikovne raznolikosti (spletna stran projekta: <<http://www.eldia-project.org>>).

2.2

Vseh štirinajst v projektu raziskovanih manjšinskih jezikov (MinLg: angl. *Minority Language*) spada v ugrofinsko jezikovno družino. Na to dejstvo je treba opozoriti iz dveh razlogov: prvič so zajeti domala vsi možni tipi govornih

skupnosti, drugič poskuša projekt zapolniti vrzel, ki so jo pustile raziskave večinoma malih ugrofinskih jezikov ter mednarodne raziskave širokega obsega, kar je imelo za posledico jezikovno izolacijo predstavitev in publikacij. Jeziki, ki so zajeti v projektu ELDIA, so: madžarski jezik v Avstriji in Sloveniji, kvenski in severnosamijski jezik na Norveškem, jezik meänkieli ter finski jezik na Švedskem, karelski jezik na Finskem in v Rusiji, estonski jezik na Finskem in v Nemčiji, vepsijski jezik v Rusiji, jezika võro in seto v Estoniji, jezik seto v Rusiji.¹ Pisana paleta jezikov in jezikovnih skupnosti ter možnost kontrastivne analize sta zagotovilo, da je vsak trenutek raziskave, kljub razmeroma hitremu tempu dela, zanimiv, vznemirljiv in poln izzivov za vse raziskovalce.

2.3

Z inovativnimi pristopi postavlja raziskovalni program ELDIE ugotavljanje dejstev o jezikih in skupnostih, ki te jezike govorijo, v novo luč, saj ustvarja presežek, dodano vrednost v primerjavi z dosedanjimi spoznanji o pričujoči temi. Kar se tiče maternega jezika ali različic maternega jezika v Sloveniji živeče avtohtone madžarske govorne skupnosti, je treba izpostaviti kontekst: velika večina dosedanjih sociolingvističnih študij je osredotočena na madžarski jezik in njegove različice v Karpatskem bazenu ter na različne analize stanja madžarskega jezika madžarskih govornih skupnosti v zamejstvu kot na posledico trianonske mirovne pogodbe.² V nasprotju s tem ELDIA širi geografski prostor. Pri tem se zameglijo tradicionalni poudarki: namesto narodne, arealne perspektive stopata v ospredje in dobivata večjo veljavo tako notranja kot zunanja kontrastivnost. ELDIA opazuje večjezičnost in jezikovno pestrost z bolj holističnega stališča: zanjo sta manjšinski jezik in jezik večine prav zaradi raziskav njune simbioze enako pomembna. Na vsakem koraku se poudarja in podpira jezikovna raznolikost, v ospredje se postavljata študij aktivne rabe jezikov in (zavestna) izbira jezika, ne pa raziskovanje jezika kot abstraktnega sistema (Laakso 2011).

Raziskovalno delo projekta ELDIA se uresničuje v t. i. delovnih paketih (angl. *Work packages*, WP), v vsakem delovnem paketu je bil sestavljen priročnik s podrobnim navodilom o delu in vsaka raziskovalna skupina je upoštevala ta priročnik. V prispevku so zajeti trije delovni paketi: kratka analiza anketnih vprašalnikov, ki so nastali v delu WP3, predstavitev terenskega dela v sklopu WP4 in analiza podatkov, nanašajočih se na Slovenijo, v WP5. Najprej povzemam demografske podatke o anketirancih, temu sledi predstavitev jezikovnih spretnosti glede na samooceno anketirancev na osnovi zbranega manjšinskega in večinskega korpusa.

¹ Več o posameznih jezikih na spletni strani projekta oz. v Kolláth 2012.

² Po mirovnih pogodbah, sklenjenih v okolici Pariza po prvi svetovni vojni – leta 1920 –, je Madžarska izgubila več kot dve tretjini svojega ozemlja in več kot polovico prebivalstva.

3 Terensko delo: vprašalniki

V okviru paketa WP3 so bili posebej za večino in posebej za manjšino v angleškem in finskem jeziku izdelani anketni vprašalniki, ki so jih raziskovalci prevedli v 22 jezikov (podrobna analiza bo predstavljena v posameznih študijah primera). Vprašalnik, namenjen manjšinskim govornim skupnostim v Prekmurju v Sloveniji, je za en tematski sklop obsežnejši od vprašalnika za slovensko večino. Zaradi možnosti primerjav rezultatov prevladujejo v obeh vprašalnikih bolj ali manj identična vprašanja. Poleg anketnega zbiranja podatkov so bili v paketu WP4 izvedeni tudi individualni in skupinski, fokusni intervjuji. Vprašanja intervjujev se v vsaki raziskovani skupini dotikajo istih tem, tesno naslanjajoč se na tematske kroge anketnega vprašalnika (mesto in vloga manjšinskega jezika v aktualnem izobraževalnem sistemu, jeziki in jezikovne različice v individualni in družbeni dvo- oz. večjezičnosti, odvisnost jezikovne kompetence od okoliščin rabe jezikov, pravni položaj jezikov v posameznih skupnostih, prihodnost obravnavanih jezikov (madžarskega, slovenskega, angleškega, italijanskega, hrvaškega), oblikovanje jezikovne diverzitete, jezikovna kompetenca v odnosu do konzumiranja medijskih storitev, razširjenost angleškega jezika itd.). Poleg sociolingvističnega zbiranja gradiva je nastala analiza pravnega položaja vsake od raziskovanih govornih skupnosti, pa tudi kontekstna analiza o lokalnih medijih (izjemi sta Slovenija in Nemčija) in o navzočnosti manjšinske problematike tako v medijih večine kot manjšine. Vse te analize bodo organski del študij primera posameznih govornih skupnosti.

4 Analiza podatkov slovenskega korpusa: osnovni podatki o anketirancih in njihovih jezikih

4.1

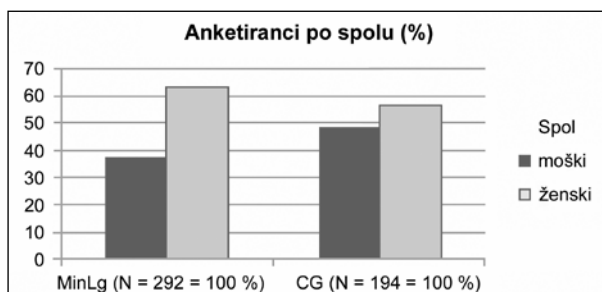
Naključno izbrani pripadniki manjšinskih skupnosti so anketni vprašalnik in spremljajoče dokumente prejeli v dveh jezikih, kar pomeni, da anketni vprašalniki niso bili dvojezični, pač pa celoten vprašalnik zgolj v madžarskem oz. slovenskem jeziku. S stališča vitalnosti danega jezika je to bistvenega pomena, saj se vitalnost jezika kaže v spontani izbiri jezika vprašalnika in jezika izpolnjevanja. Anketni vprašalnik smo s pridobljenega uradnega seznama 1000 naključno izbranih oseb poslali po pošti. Vrnjenih je bilo 294 vprašalnikov, kar je nizka stopnja realizacije (30 %). 166 anketirancev (56,5 %) je izbralo vprašalnik v madžarskem, 128 anketirancev (43,5 %) pa v slovenskem jeziku. Torej je madžarski vprašalnik izbralo za približno 13 % več respondentov kot slovenskega, kar glede na položaj madžarskega jezika kot enega od uradnih jezikov v dvojezičnem območju Prekmurja, glede na status madžarskega jezika kot regionalnega uradnega jezika ter glede na varno pravno zaledje in možnost dvojezičnega izobraževanja ni povsem pomirjujoč podatek. Pričakovali smo več izpolnjenih madžarskih vprašalnikov, saj ima madžarska manjšina zagotovljene vse pravne možnosti za ohranitev

prevlade svoje materinščine v dvojezičnosti. Kljub temu na osnovi izbire jezika vprašalnika ne moremo zaključiti, da le polovica anketirancev obvlada madžarsko, temveč da se jih 43,5 % na jezikovni ravni, ki spominja na šolske okoliščine, morda na pisanje testa, počuti bolj domače v slovenskem jeziku. V tem primeru ne gre za pomanjkanje splošne jezikovne kompetence v madžarščini, temveč za pomanjkanje kompetence jezikovne različice/registra maternega jezika.

Pripadniki slovenske večine, ki so predstavljali kontrolno skupino (MajLg/*Majority language*/kontrolna skupina/CG) so anketni vprašalnik prejeli le v slovenskem jeziku. Tudi tej skupini smo razposlali 1000 kuvert po vsej Sloveniji, torej nismo anketirali samo pripadnikov večine na dvojezičnem področju.³ Le 195 anketirancev je vrnilo po pošti prejeti vprašalnik, kar je izredno nizka, komaj 20-odstotna stopnja realizacije (še za 10 % manjša kot v primeru manjšine). Vzroke za to lahko iščemo po eni strani v dolžini anketnega vprašalnika (za izpolnjevanje tako obsežnega – 27-stranskega – vprašalnika primanjkuje časa in potrpljenja, morda tudi tematika ciljni skupini ni blizu), po drugi strani pa v »nepoznavanju« jezиковne situacije.

4.2

V manjšinski skupini je 292 anketirancev označilo svoj spol, med njimi je 37 % moških in 63 % žensk. V skupini večine je anketni vprašalnik izpolnilo 85 moških (48,31 %) in 109 žensk (56,19 %). Čeprav je tudi tu več žensk (za 13 %), je razmerje med spoloma bolj uravnoteženo kot v manjšinski skupini. Podatke prikazuje spodnji grafikon.

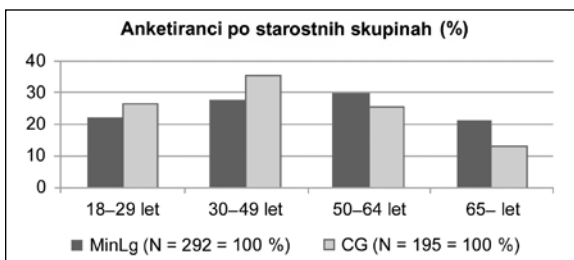
Graf 1: Anketiranci po spolu

³ V bodoče bi se splačalo na dvojezičnem področju živečim osebam, katerih materni jezik je slovenščina, anketni vprašalnik poslati v dveh jezikih. Spontana izbira jezika vprašalnika bi pri kontrolni skupini nakazala na neposredni učinek modela obveznega dvojezičnega izobraževanja v Prekmurju tako za manjšino kot večino, na obstoj vzajemne dvojezičnosti in na razmerje moči funkcionalne dvojezičnosti. Odnos večine do manjšine, ki uživa popolno zaščito in podporo države, in odnos do jezika manjšine sta pomembna dejavnika v obstoju manjšinskega jezika in oblikovanju jezikovne pestrosti na dvojezičnem območju.

4.3

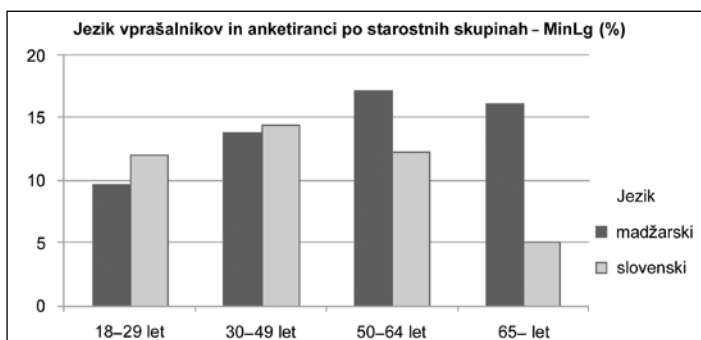
Informacije o svoji starosti nam je zaupalo 292 anketirancev manjšinske skupine. Vprašalnik je opredeljeval štiri starostne skupine. V prvo starostno skupino (18–29 let) spada 21,6 % anketirancev, v drugo starostno skupino (30–49 let) 27,7 % anketirancev, v tretjo starostno skupino (50–64 let) pa 29,5 %. 21,2 % vseh anketirancev je starih 65 let ali več (četrta skupina). Starostna razmerja večinske skupine so sledeča: najbolj množična je druga starostna skupina, torej anketiranci, stari 30–49 let (35,38 %), skupina mladih (18–29 let) in druga generacija srednje starostne skupine (50–64 let) sta številčno približno enaki (26,15 % in 25,64 %). Najmanj odgovorov smo dobili od oseb, starejših od 65 let (12,82 %).

Ugotavljamo, da je razmerje starostnih skupin med anketiranci obeh govornih skupin ponekod relativno uravnoteženo, kar se mi zdi zelo primerno, saj tako rezultati verodostojno predstavljajo dejansko stanje. Razmerja po starostnih skupinah prikazuje spodnji grafikon.

Graf 2: Anketiranci po starostnih skupinah

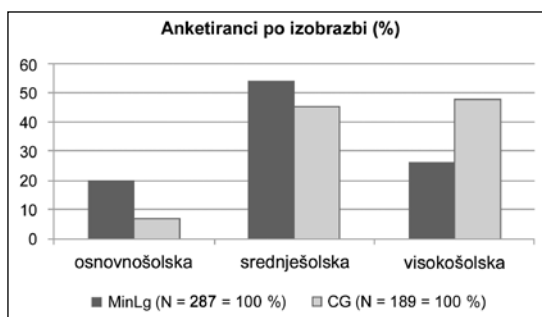
Primerjava izbire jezika vprašalnika v manjšinski skupini in starostne skupine anketirancev kaže, da je nekaj več anketirancev starostnih skupin 18–29 let in 30–49 let izbralo vprašalnik v slovenskem jeziku – čeprav razlika ni signifikantna – medtem ko so anketiranci, stari 50–64 let, in starejši od 65 let dali prednost madžarskim vprašalnikom. V skupini nad 65 let je najmanj oseb izbralo slovenski vprašalnik.

Graf 3: Jezik vprašalnikov (madžarski/slovenski) in anketiranci po starostnih skupinah

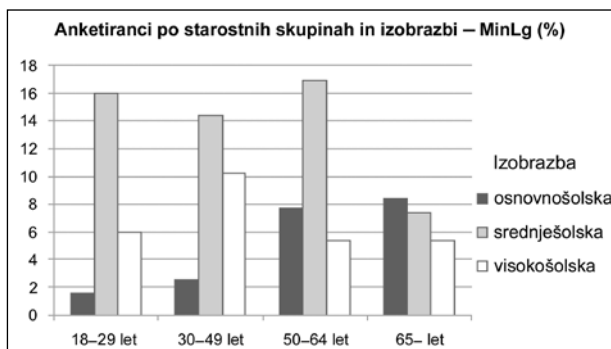
4.4

Izobrazbena struktura anketirancev manjšine kaže (N = 287, FM/frequency missing/ manjkajoči odgovori: 7), da jih je 19,9 % zaključilo osnovno šolo, 53,7 % srednjo šolo in da jih ima 26,5 % visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo. Vsi anketiranci imajo kakšno izobrazbo, večina jih ima končano srednjo šolo. Med anketiranci večinske skupine (N = 189, FM: 6) je največ takih z visokošolsko oz. univerzitetno izobrazbo (47,6 %), torej ima skoraj polovica vseh anketirancev univerzitetno ali visokošolsko diplomu. Po številu le malo zaostajajo tisti s srednješolsko izobrazbo (45,5 %). Podatki torej kažejo, da je 93 % anketirancev večinske skupine končalo srednjo šolo ali si pridobilo diplomu. Oseb s končano osnovno šolo je 13, kar je slabih 7 % vseh anketiranih; ta številka je znatno manjša kot pri manjšinski skupini. Na podlagi rezultatov lahko sklepamo, da je stopnja izobrazbe premo sorazmerna z zanimanjem za jezik, jezike, jezik drugih, večjezičnost in večkulturnost. Stopnjo izobrazbe anketirancev prikazuje spodnji grafikon.

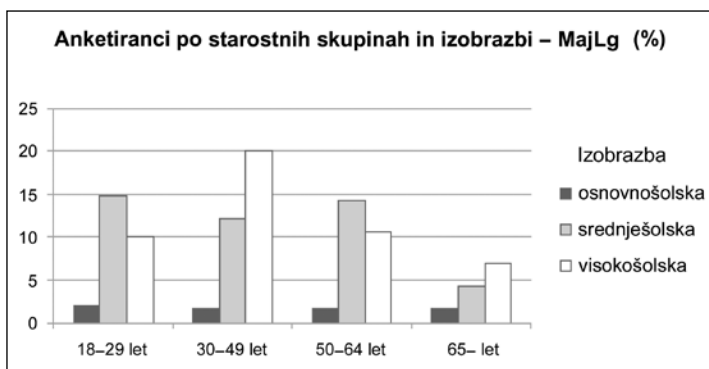
Graf 4: Anketiranci po izobrazbi

Primerjava starostne skupine in stopnje izobrazbe manjšinske skupine anketirancev kaže, da so v prvih treh starostnih skupinah v večini tisti s srednješolsko izobrazbo, med starejšimi pa tisti, ki so končali osnovno šolo. V vseh štirih starostnih skupinah je manj oseb z visokošolsko oz. univerzitetno izobrazbo kot s srednješolsko.

Graf 5: Anketiranci po starostnih skupinah in izobrazbi – MinLg

V skupini slovenske večine nastane z distribucijo dveh neodvisnih spremenljivk (starost in izobrazba) povsem druga slika kot pri manjšinski skupini. V dveh starostnih skupinah (druga in četrta) prevladujejo osebe z visoko ali univerzitetno izobrazbo; največ jih je starih od 30 do 49 let. Med najmlajšimi (18–29 let) in v tretji starostni skupini (50–64 let) je največ oseb s končano srednjo šolo, v skupini najstarejših je oseb z visoko ali univerzitetno izobrazbo več kot vseh ostalih skupaj.

Graf 6: Anketiranci po starostnih skupinah in izobrazbi – MajLg

Distribucija izbire jezika vprašalnika in izobrazbe anketirancev kaže, da v obeh skupinah prevladujejo osebe s srednješolsko izobrazbo. Nekoliko več diplomiranih anketirancev je izbralo slovenski jezik (v Sloveniji je pridobitev diplome v madžarskem jeziku možna le na smeri univerzitetnega študija madžarskega jezika in književnosti, predavanja vseh ostalih predmetov na višješolskih in univerzitetnih programih pa potekajo v slovenskem jeziku – ob upoštevanju tega dvojega prevlada slovenskega jezika niti ni izrazita); velika večina anketirancev z osnovnošolsko izobrazbo je vprašalnik reševala v madžarskem jeziku.

Graf 7: Jezik vprašalnikov in anketiranci po izobrazbi

4.5

Skupaj 292 oseb, pripadnikov manjšine, se je v anketnem vprašalniku opredelilo glede svojega maternega jezika. Madžarščina je (tudi) materni jezik 262 osebam (89,7 %), (tudi) slovenščina 65 osebam (22,34 %). Oba jezika je za svojo materinščino navedlo 32 oseb. Angleški jezik ni materni jezik nobenemu od anketirancev, sedem oseb je označilo druge jezike: tri hrvaščino, dve sta poleg madžarščine navedli hrvaščino, ena oseba je poleg slovenščine zapisala hrvaščino in ena oseba je poleg madžarščine in slovenščine za svoj materni jezik navedla še nemščino. Torej je le malo takih, ki jim madžarščina in/ali slovenščina nista materna jezika; največjo skupino predstavljajo osebe, katerih materinščina je madžarščina. Več kot 10 % anketirancev ima po lastni presoji dva materna jezika, torej enako intenzivno čutijo do jezika manjšine kot do jezika večine.

V skupini večine je na to vprašanje odgovorilo 193 anketirancev. Le dve osebi (1,04 %) sta za svoj materni oz. prvi jezik navedli dva jezika (dva materna jezika sta torej bolj značilna za manjšino), in sicer slovenščino in bosanščino oz. madžarščino in slovenščino. Tri osebe so kot svoj materni jezik označile srbohrvaščino.⁴ Madžarski jezik je materni jezik enega anketiranca. 187 anketirancev je slovenščina materni/prvi jezik. V slednjem podatku sta zajeta tudi dva anketiranca, ki sta kot svojo materinščino navedla slovensko narečje (istrsko in dolensko). Tudi v tej skupini ni nikogar z angleško materinščino.

4.6

Večina (69,4 %) anketiranih v skupini madžarske manjšine se je izobraževala v več jezikih. Približno enako visoko vrednost označenih učnih jezikov (madžarščina in slovenščina) lahko povežemo z dvojezičnim izobraževalnim modelom v Prekmurju, kjer sta oba jezika, tako slovenščina oz. jezik večine kot madžarščina s statusom regionalnega uradnega jezika, hkrati učna jezika in učna predmeta. Manj anketirancev je končalo srednjo šolo v več jezikih. Ta oblika izobraževanja pripadnikom madžarske manjšine dolgo časa v matični državi sploh ni bila dostopna (edino dvojezično srednjo šolo so ustanovili leta 1981 v Lendavi). Številke potrjujejo dejstvo, da je danes v srednji šoli prevlada slovenskega jezika zelo močna (Bernjak 2004; Bokor 2009; Kolláth 2009 in passim). Vprašalnik za slovensko večino ni vseboval vprašanja o učnem jeziku (jezikih) v šoli.

Izobraževalna ustanova	Madžarščina	Slovenščina
vrtec	52,72	47,18
osnovna šola	76,53	75,17
srednja šola	26,87	65,99

Preglednica 1: Učni jezik javnega šolstva (%) – MinLg

⁴ Izrazi *hrvaški, srbski, srbohrvaški, bosanski jezik*, ki jih uporabljajo anketiranci, niso zmeraj enoumni niti v rabi pri enem informatorju.

5 Analiza podatkov: jezikovne spretnosti na osnovi samoocenjevanja

Anketiranci obeh skupin so se o svojih jezikovnih kompetencah, o štirih osnovnih ravneh znanja posameznega jezika, opredelili na petstopenjski vrednostni/ocenjevalni lestvici. V manjšinskem vprašalniku je nastopalo šest jezikov: materni jezik, drugi jezik (slovenščina, tj. jezik okolja), nemški jezik in jezik, ki uteleša moderni svet (angleški jezik), jezik druge avtohtone manjšine v Sloveniji, ki prav tako razpolaga s statusom regionalnega uradnega jezika, tj. italijanski jezik, ter jezik, pomemben s stališča večkulturnega območja Prekmurja – hrvaščina. Poleg naštetih so imeli anketiranci možnost dodati še en jezik. Zaradi boljše preglednosti so podatki ponazorjeni v preglednicah. Preglednica prikazuje število anketirancev, ki so označili stopnjo določene jezikovne kompetence v odstotkih oz. manjkajoče odgovore (vrednost FM), prav tako v odstotkih. V vseh primerih pomenijo vsi označeni odgovori (kumulativno) in vsi manjkajoči odgovori (FM) skupaj 100 %, tj. 294 oseb. Število manjkajočih odgovorov (anketiranci niso odgovorili na vprašanje) je lahko zelo pomemben dejavnik in kazalec jezikovnega položaja ter odnosa določene skupnosti do jezika, nakaže lahko tudi na vitalnost določenega jezika v življenju in zavedanju skupnosti. Jezikovna pestrost določene jezikovne skupnosti se dejansko izraža tudi v implicitnih držah, kar dokazuje stopnja jezikovne sposobnosti, temelječa na samooceni anketirancev.

5.1 Podatki za manjšino

Jezik	madžarski	slovenski	angleški	nemški	hrvaški	italijanski	drugo
tekoče	74,8	70,1	5,8	11,2	21,4	0	2,4
dobro	22,1	23,5	14,6	26,2	48	0	6,1
nekoliko	1	4,4	18,7	26,5	13,3	6	4,4
slabo	0	0	13,3	12,6	3,1	10,5	0,3
sploh ne	0	0	21,4	8,2	3,4	51,4	4,8
kumulativno	98	98	73,8	84,7	89,1	64	18
FM	2	2	26,2	15,3	10,9	36	82

Preglednica 2: Razumevanje – MinLg (%)

Anketiranci so se tako glede razumevanja madžarskega kot slovenskega jezika izrekli v podobno visokem številu. Sledi število informacij o hrvaškem ter nato o nemškem in angleškem jeziku. O sposobnosti razumevanja jezika, ki so ga anketirani sami izbrali, se je opredelilo več oseb kot v zvezi z razumevanjem italijanščine – najvišja vrednost FM je prav pri italijanskem jeziku. Tri četrtine anketiranih razume madžarščino *odlično (tekoče)*, ostali so označili odgovor *dobro*. Slovenski jezik več anketiranih razume *dobro* v primerjavi z madžarskim jezikom (jezik okolja za 1,4 % več oseb razume tako dobro kot svoj materni jezik), vendar je sposobnost razumevanja na ravni *tekoče* v primeru madžarščine za 4,7 %

višja. Podatki o razumevanju jezikov madžarske manjšine kažejo na uravnoteženo dvojezičnost. Pri govorcih madžarskega jezika je raven razumevanja nemščine višja od ravni razumevanja angleščine (za 17 %), razumevanje hrvaščine pa prekaša oba prej omenjena tuja jezika (nemščino za 32 %, angleščino za 44 %). Malo anketiranih je označilo še en jezik (18 %); v primeru izbranega jezika sta prevladovala odgovora *tekoče* in *dobro*, približno v enakem razmerju so označili tudi odgovora *nekoliko* in *slabo* oz. *sploh ne* razumejo jezika, ki so si ga sami izbrali (kljub temu so odgovarjali, kar nakazuje na pozitiven odnos do tistega dela vprašanja, kjer niso podali odgovora).⁵

Jezik	madžarski	slovenski	angleški	nemški	hrvaški	italijanski	drugo
tekoče	69	65,3	4,4	8,8	12	0	1,4
dobro	27,6	26,5	12	21,4	49,3	0,3	5,1
nekoliko	1,7	4,8	17	28,6	17,3	2	1,7
slabo	0,7	2	15	14	6,1	4,4	2,7
sploh ne	0	0,3	24,5	11,6	4,8	57,1	4,1
kumulativno	99	99	72,8	84,4	89,5	63,9	85
FM	1	1	27,2	15,6	10,5	36,1	15

Preglednica 3: Govorjenje – MinLg (%)

O spretnosti govora so se izrekli skoraj vsi anketirani tako glede madžarskega kot slovenskega jezika. Vrstni red ostalih jezikov na osnovi vrednosti FM sovpadajo z vrstnim redom, izoblikovanim pri sposobnosti razumevanja; tudi tu je najmanj informacij o italijanskem jeziku. Madžarski jezik *tekoče* oz. *dobro* govori 96,6 % anketiranih (ta vrednost je za 0,3 % nižja od tiste pri sposobnosti razumevanja jezika), slovenski jezik na teh dveh ravneh govori 4,8 % manj oseb (91,8 %) (tu je razlika med sposobnostjo razumevanja in govorjenja 1,8 %). Seštevek dveh najvišjih stopenj sposobnosti govorjenja hrvaškega jezika je za 31,1 % višji od sposobnosti govorjenja nemškega jezika in za 44,9 % od sposobnosti govorjenja angleškega jezika; sposobnost govorjenja nemškega jezika je za 13,85 % višja od angleškega.

Jezik	madžarski	slovenski	angleški	nemški	hrvaški	italijanski	drugo
tekoče	66	76,9	8,8	15,6	27,6	0	3,1
dobro	26,2	18,7	15,3	33	45,2	0,7	3,4
nekoliko	7,2	2,7	12,6	20,1	9,5	1,4	2,4
slabo	0,7	1,4	11,6	5,4	2	6,8	0,7
sploh ne	0,3	0	24,8	10,5	4,4	53,7	4,8
kumulativno	98	99,7	73,1	84,7	88,8	62,6	14,3
FM	2	0,3	26,9	15,3	11,2	37,4	85,7

Preglednica 4: Branje – MinLg (%)

⁵ Večina anketiranih je navedla srbski jezik, med naštetimi so bili tudi portugalsčina, španščina, francoščina, esperanto, romščina, ruščina, japonsčina in latinščina.

Jezik	madžarski	slovenski	angleški	nemški	hrvaški	italijanski	drugo
tekoče	54,4	68	4,4	9,9	12,2	0	0,7
dobro	36,4	24,8	14	25,9	41,8	0,3	4,4
nekoliko	4,8	3,1	12	23,1	22,1	0,7	1,4
slabo	1,7	2,4	13,6	12,2	4,4	2,4	1,4
sploh ne	0	0	29,6	13	6,5	60,5	5,1
kumulativno	97,3	98,3	73,5	84	87,1	64	13
FM	2,7	1,7	26,5	16	13	36,1	87,1

Preglednica 5: Pisanje – MinLg (%)

Pri zmožnosti branja in pisanja se položaj v odnosu madžarščine in slovenščine spremeni: več anketiranih bere in piše slovensko *tekoče* in *dobro* (95,6 % oz. 92,6 %), seštevek prvih dveh alinej pri madžarščini je 92,2 % oz. 90,8 %, višja vrednost pripada zmožnosti branja. Več anketiranih bere in piše v slovenščini *tekoče* v primerjavi s svojim maternim jezikom, kjer prevladuje odgovor *dobro*. Zaporedje hrvaščine, nemščine, angleščine in italijanščine sovпада pri obeh jezikovnih sposobnostih.

Največ anketirancev, ki so svoje jezikovno znanje madžarščine ocenili kot *tekoče* in *dobro*, je na prvo mesto postavilo *razumevanje jezika*, nato *sposobnost govorjenja* in *branja* in na koncu *pisanja*. Največ anketirancev *bere* v slovenskem, nemškem in angleškem jeziku *tekoče* in *dobro*, tej jezikovni zmožnosti sledi *razumevanje* naštetih jezikov (torej prevladujejo receptivne zmožnosti), nato *pisanje* in na koncu sposobnost *govorjenja*. Več ljudi zna bolje nemščino kot angleščino.⁶

5.2 Podatki za večino

195 anketirancev slovenske večine predstavlja celotno območje Slovenije, torej ne le dvojezičnega Prekmurja. Poleg petih navedenih jezikov (slovenska materinščina, angleščina in nemščina kot tuja jezika ter materna jezika obeh avtohtonih narodnih skupnosti – madžarščina in italijanščina) so anketiranci imeli možnost dodati še dva njim znana in pomembna jezika ter označiti štiri jezikovne spretnosti pri vseh jezikih. Pridobljene podatke na kratko predstavljam v preglednicah in jih v nadaljevanju primerjam z rezultati manjšinske skupine.

⁶ Raziskave iz leta 1999 kažejo, da med madžarskimi skupnostmi Karpatskega bazena, živečimi zunaj Madžarske, prekmurski Madžari (po lastnih izjavah) najbolje obvladajo nemščino, in sicer jih je približno petkrat več kot tistih, ki obvladajo angleščino (Csernicskó 2011: 256).

Jezik	slovenski	angleški	madžarski	italijanski	nemški	drugo 1	drugo 2
tekoče	98	19	2,6	2,6	6,7	11,3	4,6
dobro	1	29,2	0,5	6,2	18	25,1	7,2
nekoliko	0	24,6	1	10,3	26,2	0,3	3
slabo	0	9,7	6,2	14,4	18	2	1
sploh ne	0,5	5,6	60,5	40,5	6,7	3	2,5
kumulativno	99,5	88,2	70,8	73,8	85,6	51,8	18,5
FM	0,5	11,8	29,2	26,2	14,4	48,2	81,5

Preglednica 6: Razumevanje – MajLg (%)

V zvezi z razumevanjem slovenskega jezika je število odgovorov skoraj popolno, vrednost FM je le 0,5 %. Temu sledita angleščina in nemščina v približno enakem razmerju (FM je pri angleščini za 2,6 % višji) ter italijanščina in madžarščina, prav tako v medsebojno enakem razmerju (pri italijanščini je FM za 3 % višji). Za druge jezike se je odločilo le malo anketirancev, dva poljubna jezika je dodalo le 18,5 % vprašanih.

Slovenski jezik vsi *tekoče* razumejo, angleški jezik razumejo dosti bolje kot nemškega (v primeru nemščine prevladujejo odgovori *nekoliko*, pri angleščini pa odgovori *dobro*). Anketirancev, ki menijo, da sploh ne razumejo nemško, je trikrat več kot tistih, ki angleško sploh ne razumejo. Italijanskega in madžarskega jezika večina *sploh ne* razume, v primeru madžarščine je številka v tej kategoriji večja od tiste pri italijanskem jeziku. Pri drugih jezikih je večina odgovorov v dveh kategorijah: *tekoče* in *dobro*.

Jezik	slovenski	angleški	madžarski	italijanski	nemški	drugo 1	drugo 2
tekoče	95,4	16,4	2,6	1,5	4,6	9,7	4,1
dobro	1,5	28,7	0,5	7,2	19,5	21	5,1
nekoliko	0	23,6	1	8,2	22,1	8,7	2,6
slabo	0	10,8	5,1	9,7	20	4,1	2
sploh ne	0,5	6,7	60	46,2	4,6	3	3
kumulativno	97,4	86,2	69,2	72,8	84,6	46,7	16,9
FM	2,6	13,8	30,8	27,2	15,4	53,3	83,1

Preglednica 7: Govorjenje – MajLg (%)

Razmerja posameznih postavk pri sposobnosti govorjenja slovenskega jezika se skoraj povsem ujemajo z razmerji pri razumevanju. Skoraj vsi anketiranci govorijo *tekoče* slovensko (čeprav pet oseb manj, kot jih tekoče razume). Anketiranci dosti bolje komunicirajo v angleščini kot v nemščini. Večina slovenskih anketirancev italijansko in madžarsko *sploh ne* zna govoriti (nekoliko več jih zna italijansko kot madžarsko). Drugi jeziki se večinoma uvrščajo v kategorijo *tekoče* in *dobro*, podobno kot pri razumevanju.

Jezik	slovenski	angleški	madžarski	italijanski	nemški	drugo 1	drugo 2
tekoče	96,9	22,1	2,6	2,6	9,7	14,9	5,6
dobro	1	27,7	0	8,7	23,1	19,5	3,6
nekoliko	0	16,4	1,5	5,1	17,4	7,2	3,1
slabo	0	10,3	3,1	11,8	13,8	2,1	0
sploh ne	0,5	7,2	59,5	43,6	20,5	3,1	3,1
kumulativno	98,5	83,6	66,7	71,8	84,6	46,7	15,4
FM	1,5	16,4	33,3	28,2	15,4	53,3	84,6

Preglednica 8: Branje – MajLg (%)

Večina anketirancev je označila tudi svojo sposobnost branja v slovenskem jeziku, sledijo informacije o bralni zmožnosti v angleškem in nemškem jeziku v približno enakem razmerju (tu je več podatkov v zvezi z nemškim jezikom), nato še v italijanskem in madžarskem jeziku prav tako v zelo podobnem številu (italijanščina je nekoliko bolj zastopana). O drugih jezikih se je tudi pri tem vprašanju izreklo dosti manj oseb.

Domala vsi *tekoče* berejo slovensko (tri osebe več, kot jih govori). Anketiranci veliko bolje berejo v angleškem kot v nemškem jeziku. Večina jih italijansko in madžarsko *sploh ne* zna brati (italijansko jih zna precej več kot madžarsko). V dveh kategorijah drugih jezikov je večina odgovorov *tekoče* in *dobro*, podobno kot v primeru razumevanja in govorjenja teh jezikov.

Jezik	slovenski	angleški	madžarski	italijanski	nemški	drugo 1	drugo 2
tekoče	96,4	17	2,1	1,5	6,2	8,2	4,1
dobro	1,5	28,2	0,5	5,1	18,5	22,1	3,6
nekoliko	0	13,3	0,5	8,2	14,4	6,2	2,6
slabo	0	12,8	1	8,2	17	4,1	1,5
sploh ne	0,5	11,8	63,6	50,8	25,1	4,1	5,1
kumulativno	98,5	83	67,7	73,9	81	44,6	16,9
FM	1,5	17	32,3	26,1	19	55,4	83,1

Preglednica 9: Pisanje – MajLg (%)

Število odgovorov o zmožnosti pisanja v slovenskem jeziku se ujema s številom, ki se nanaša na bralno sposobnost. Tudi tu sledijo odgovori, povezani z angleškim in nemškim jezikom, v zelo podobnem razmerju (nekoliko več vprašanih se je izreklo glede angleškega jezika), prav tako so v zelo podobnem razmerju informacije o zmožnosti pisanja v italijanskem (nekoliko več) in madžarskem jeziku. V zvezi z drugimi jeziki je svojo sposobnost pisanja označilo približno toliko anketirancev kot pri predhodnih treh jezikovnih sposobnostih.

Skoraj vsi anketiranci pišejo v slovenskem jeziku *tekoče* (0,5 % manj, kot jih govori). Respondenti pišejo v angleškem jeziku veliko bolje kot v nemškem. Velika večina jih ne zna pisati niti v italijanskem niti v madžarskem jeziku (italijansko jih zna precej več). V kategoriji *drugi jezik 1* je večina odgovorov *tekoče* in *dobro*, v kategoriji *drugi jezik 2* pa prevladujejo odgovori *sploh ne*.

V sklepu ugotavljamo, da so vse štiri jezikovne spretnosti anketirancev slovenske večine v slovenskem jeziku popolne (materinščina), sledi angleški jezik, temu pa nemški. Nemščino na vseh štirih ravneh čedalje bolj izpodriva angleščina. Ta preobrat je posledica globalizacije in trenda poučevanja tujih jezikov v šoli: v večini šol je prvi tuji jezik angleščina (vse več osnovnih šol uvaja pouk angleškega jezika že v prvem razredu), pri poučevanju jezikov je prisotna osredotočenost na komunikacijski vidik. Anketiranci štejejo madžarščino in italijanščino za dosti bolj oddaljena jezika od jezikov, ki so jih imeli sami možnost izbrati.⁷

5.3

Primerjava rezultatov obeh govornih skupin kaže, da so pripadniki manjšine v naravni dvojezičnosti po lastni presoji *uravnoteženo dvojezični* na področju vseh štirih jezikovnih spretnosti. Svojo materinščino odlično obvladajo (povprečje štirih spretnosti na ravni *tekoče* in *dobro* je 94,1 %), slovenščina, ki uživa večji ugled, se »le« na področju branja in pisanja kaže za nekoliko močnejšo (povprečje je 93,4 % in za las zaostaja za materinščino). Idealna večjezičnost (trijezičnost), ki jo priporoča EU, je na podlagi rezultatov samoumevna: za skupnost je značilna visoka raven znanja hrvaščine – kot jezika sosednje države, bivše bratske republike – povprečna stopnja znanja je 64,4 %. Jezikovno raznolikost dopolnjujeta povprečno znanje nemščine (38 %) in precej slabše znanje angleškega jezika. Pripadniki madžarske manjšine ne znajo italijansko (povprečje njihove jezikovne zmožnosti je na podlagi kategorije *sploh ne* s 55,7 % nižje od povprečja slovenske večine s 45,3 %), prav tako je nizka stopnja znanja izbranih drugih jezikov.

Trijezičnost slovenske večine je piramidne oblike: znanje materinščine je daleč pred drugimi jeziki. Anketirani s področja celotne države ne znajo ne madžarsko (povprečje odgovorov *sploh ne* je najvišje, 61 %) in ne italijansko (45,3 %). Bistveno višja je povprečna stopnja znanja angleškega jezika v primerjavi s povprečnim znanjem manjšine (povprečje odgovorov *tekoče* in *dobro* je 47,1 %), toda njihovo povprečno znanje nemščine (26,6 %) je nižje od znanja manjšine. Povprečje znanja prvega jezika, ki so ga sami izbrali, je nižje od znanja hrvaščine madžarske manjšine (33 %), toda niti skupaj s povprečnim znanjem drugega izbranega jezika ne dosegajo stopnje znanja hrvaščine pri manjšini.

⁷ Pretežni del anketirancev, ki so izbrali drugi jezik (druge jezike), navaja hrvaščino (srbohrvaščino) (pri vsaki jezikovni sposobnosti v povprečju 74 oseb), pojavljajo se tudi francoščina (13 oseb), italijanščina (6), španščina (6), ruščina (3) in češčina (2), po enkrat se omenjajo latinščina, slovaščina, makedonščina, finščina in norveščina.

Na podlagi lastne presoje anketirancev kažeta vsebina in struktura dvojezičnosti obeh govornih skupnosti različni podobi: stabilni dvojezičnosti materinščine in državnega jezika se pridružujeta jezik sosednje države (hrvaščina) z boljšimi jezikovnimi potenciali in nemščina s šibkejšo jezikovno kompetenco manjšinskih govorcev (samoumevno je, da tako večjezičnost kot večkulturnost temeljita na dvojezičnosti). V skupini slovenske večine prevladujoče jezikovne zmožnosti materinščine dopolnjuje izredno visoka raven znanja svetovnega (angleškega) jezika (elitna dvojezičnost), temu sledi označena stopnja jezikovne kompetence izbranih jezikov (srbsščina, hrvaščina) (izbrana večjezičnost in večkulturnost).

6 Namesto zaključka

V prvih objavljenih rezultatih projekta ELDIA, sestavljenih iz podatkov, zbranih z anketnim vprašalnikom, so osvetljene dve ciljni skupini (manjšina in večina) in analiza ravni znanja jezikov, ki jih ti dve skupini obvladata in uporabljata. Raziskava štirih jezikovnih spretnosti je pokazala osnovno stopnjo jezikovne kompetence tako v vzorcu manjšine kot večine, kar posamezniku omogoča rabo danih jezikov v različnih jezikovnih okoliščinah (Bartha 2007). Analiza vprašalnikov v nadaljevanju nakazuje na razmerje moči med teorijo in prakso, na odnos med pričakovanji dvojezične družbe in možnostmi (hotenja in želje) posameznikov v jezikovni skupnosti ter na zapleteno medsebojno odvisnost znanja in rabe jezikov (prim. Gál 2010: 58–60). Pri analizi se bo pokazalo, kakšno mesto in vlogo pridobivajo v vsakodnevni jezikovni rabi materni jezik, drugi jezik in angleški jezik.

Literatura

- Bartha, Csilla, 2007: A magyar nyelv megőrzésének lehetőségei és korlátai a Muravidéken egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében. *Kisebbségkutatás* 2007/2. <http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2007_02/cikk.php?id=1480>. (Dostop 12. 5. 2012.)
- Bernjak, Elizabeta, 2004: *Slovenščina in madžarščina v stiku*. Maribor: Slavistično društvo (Zora 29).
- Gál, Noémi, 2010: *A nyelvi revitalizáció*. Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.
- Kolláth, Anna, 2012: Neue Dimensionen sprachlicher Vielfalt – das Forschungsprojekt ELDIA. Stankovska, Petra, Wtorkowska, Maria, in Pally, Jozef (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Knjižna zbirka Slavica Slovenica 1). 121–134.
- Kolláth, Anna, 2012: Neue Dimensionen sprachlicher Vielfalt – das Forschungsprojekt ELDIA. Predavanje na mednarodni znanstveni konferenci na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (20.–23. 10. 2011) z naslovom *Bilingvizem – Slavistična srečanja II*. (V tisku.)
- Laakso, Johanna, 2011: *1. European Policy Brief (für Politikgestalter und Entscheidungsträger)*. Projektni material.

Orosz, Ildikó, Beregszászi, Anikó, Csernicskó, István, in Bátyi, Szilvia, 2011: A magyaroktatás Kárpátalján. Bartha, Csilla, Nádor, Orsolya, in Péntek, János (ur.): *Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép*. Budimpešta: Tinta Könyvkiadó. 213–316.